

УДК [378.147:78]:37.091.313

В. П. ЖУКОВ

аспірант

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ

Стаття присвячена проблемі пошуку шляхів підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва відповідно до потреб сучасної школи. Доведено, що особливість викладання мистецьких дисциплін у сучасній загальноосвітній школі полягає в його інтегрованому характері, що вимагає відповідної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Проаналізовано загальнонауковий та конкретно-науковий підходи до розуміння поняття “умови”, яке визначено як сукупність предметів та явищ зовнішнього й внутрішнього середовища, необхідних для виникнення, існування або зміни об’єкта. Педагогічні умови розуміються автором як сукупність спеціально створених факторів впливу на зовнішні та внутрішні обставини освітнього процесу й особистісні параметри його учасників, які забезпечують ефективність перебігу цього процесу. Обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів.

Ключові слова: інтегроване навчання, майбутній учитель музичного мистецтва, учні основної школи, умова, середовище, обставини, обстановка, педагогічні умови, позитивно активне ставлення, мультимедійні технології, досвід, педагогічна практика.

Сучасні освітні тенденції зумовлені входженням вітчизняної освіти до європейського освітнього простору, яке відбувається в межах загального процесу євроінтеграції України. У цьому контексті особливої актуальності набуває підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів, у тому числі майбутніх учителів музичного мистецтва, відповідно до європейських освітніх стандартів. Якість професійної підготовки визначається не лише сукупністю набутих майбутнім фахівцем знань, а і його здатністю до їх застосування в професійній діяльності, мобільністю, системністю та прикладними властивостями цих знань. Зазначене окреслює необхідність пошуку перспективних шляхів підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва відповідно до потреб сучасної школи.

Характеризуючи професійну діяльність учителя музичного мистецтва, потрібно зазначити, що ця діяльність пов’язана не лише з трансляцією знань, а й із залученням школярів до чуттєвого осягнення дійсності, до особистісно-емоційного переживання явищ навколишнього світу. Чуттєві форми пізнання дійсності через мистецтво виступають головним педагогічним засобом впливу на особистість на уроках музичного мистецтва. Проте особливість викладання мистецьких дисциплін у сучасній загальноосвітній школі полягає в його інтегрованому характері, оскільки освітня галузь “Мистецтво” передбачає системне опанування різних видів мистецтв та різнопланову художньо-творчу діяльність. Інтегроване навчання мистецтвам

забезпечує здійснення комплексного впливу на особистість через осягнення їхніх взаємозв'язків, усвідомлення можливості відображення дійсності мовою різних видів мистецтв.

Отже, діяльність учителя музичного мистецтва є інтегрованою за своєю природою й вимагає відповідної професійної підготовки.

У педагогічній науці накопичено значний обсяг наукових доробок, спрямованих на розв'язання досліджуваної проблеми. Загальні питання професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, її методологію та концептуальні засади досліджували О. Апраксіна, О. Арчажнікова, Т. Білоусова, Є. Бондаревська, О. Гармаш, Н. Гребенюк, Т. Іванова, Л. Коваль, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Н. Чепелєва, О. Щолокова та ін.

Зміст професійної підготовки педагога-музиканта, її структура, шляхи формування ґрунтуються на загальнопедагогічних засадах майстерності педагога, розроблених О. Апраксіною, В. Бондарем, Я. Бурлакою, Ф. Гоноболіним, В. Гриньовою, І. Зязюном, В. Загвязинським, А. Капською, М. Кухаревим, Н. Кузьміною, Ю. Львовою, О. Морозом, О. Мудриком, М. Махмутовим, Л. Нечепоренко, А. Петровським, О. Піскуновим, М. Поташником, О. Рудницькою, В. Семиченко, В. Сластьоніним, О. Скрипченко, Н. Тарасевич, І. Харламовим, Н. Хмель, Г. Хозяїновим, О. Щербаківим, Г. Щукіною та іншими вченими, які плідно розробляли цю проблему.

Значущість окремих напрямів музично-педагогічної підготовки майбутнього педагога-музиканта ґрунтовно досліджено в працях В. Антонюк, Л. Арчажнікової, Н. Білої, Р. Верхолаз, Ю. Глухова, В. Живова, З. Квасниці, Є. Куришева, Л. Масол, С. Масного, Г. Ніколаї, Г. Падалки, Л. Пашкіної, З. Рум'янцевої, О. Скрипкіної, Л. Смирнової, Т. Смирнової, Т. Танько, Н. Тарарак, Т. Ткаченко, М. Черниша, О. Щолокової, важливою ідеєю яких є педагогічне спрямування фахової підготовки.

Дослідники проблеми мистецької освіти (Е. Абдуллін, Л. Арчажнікова, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Ростовський та ін.) зазначають, що професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва має поєднувати в собі специфічні музично-теоретичні, виконавські й педагогічні компоненти.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів.

Розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів вимагає визначення та обґрунтування низки педагогічних умов, які сприятимуть ефективності реалізації такої підготовки. Насамперед, з'ясуємо суть поняття “педагогічні умови”.

У загальнонауковому значенні поняття “умова” подано як суттєвий компонент комплексу об'єктів (речей, їхніх станів, взаємодій), з наявності якого з необхідністю випливає існування цього явища; сукупність конкретних умов певного явища утворює середовище його перебігу [14, с. 707];

умови – сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин тощо), необхідних для виникнення, існування або зміни об'єкта. Розуміючи природні закономірності, можна створити сприятливі й усунути несприятливі умови своєї діяльності [13].

Отже, умови становлять те середовище, обстановку, в якій явища виникають, існують і розвиваються. Але варто зазначити, що такі поняття, як “середовище”, “обставини”, “обстановка”, не є тотожними поняттю “умови”. Оскільки ці поняття відбивають повну сукупність об'єктів, які становлять оточення, у тому числі випадкових явищ, що не спричиняють впливу на об'єкт. Крім цього, зазначені поняття характеризують лише зовнішні, щодо обумовленого об'єкта, обставини. Проте умови нерідко містять внутрішні характеристики самого об'єкта, а отже, можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми [12].

Підтвердження цієї думки знаходимо в психологічній літературі, де поняття “умови” визначено як сукупність явищ зовнішнього й внутрішнього середовища, що впливають на розвиток психічного явища, яке опосередковано активністю особистості, групи людей [4]. Такими психологічними умовами виступають мотиви, інтереси, спрямованість, нахили та здібності особистості, обставини навчання й виховання, організації освітнього середовища, культурні цінності, соціальне оточення тощо [7, с. 70]. Дієвість умов формування та розвитку особистості визначається не тільки зовнішніми, а й внутрішніми факторами. Так, С. Рубінштейн зазначав, що зовнішні умови впливають на розвиток особистості опосередковано через внутрішні, суб'єктивні умови, які формує сам індивід [10, с. 251]. На думку вченого, зовнішні умови визначають кінцевий результат не прямо, безпосередньо, а “заломлюючись” через дію внутрішніх умов, власну природу об'єкта або явища. Таким чином, внутрішні умови виступають як причини, а зовнішні – як обставини [7, с. 289–290].

Особливість впливу умов полягає в тому, що вони самі по собі, без діяльності не можуть перетворюватись на нову дійсність, вони лише створюють можливість нового явища як обумовленого. Для перетворення можливості нового явища в її дійсність необхідний активний фактор, який із матеріалу умови продукує нову дійсність [11].

На думку В. Андреева, педагогічні умови являють собою “сукупність взаємозалежних і взаємозумовлених обставин процесу навчання, що є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів або прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей” [1]. Аналогічної думки дотримуються А. Найн та Ф. Ключев, вважаючи, що педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на виконання поставлених у педагогіці завдань [8]. Проте, В. Андреев наголошує, що педагогічні умови не можна зводити тільки до зовнішніх обставин, обстановки, сукупності об'єктів, що впливають на процес, тому що формування та розвиток осо-

бистості зумовлені єдністю суб'єктивного і об'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, сутності і явища [1].

Отже, педагогічні умови розуміємо як сукупність спеціально створених факторів впливу на зовнішні та внутрішні обставини освітнього процесу й особистісні параметри його учасників, які забезпечують ефективність перебігу цього процесу.

Ураховуючи сказане, визначимо педагогічні умови ефективності підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів.

Як доведено вченими (О. Бодальов), стимулом поведінки є ставлення людини до різних сторін дійсності, в яку вона включена, що виявляються у формі наявних у неї потреб, інтересів, схильностей [2, с. 6].

Педагогічна наука та освітня практика підтверджують, що успішність професійної підготовки можлива за умов позитивного ставлення студентів до навчальної діяльності, яке виступає як її мотив.

Мотив як спонукальна сила надає діяльності осмислення. Здатність людини успішно виконувати будь-яку роботу неможлива поза зв'язком з мотивами, що спонукають її до енергійних дій та від сили яких залежить продуктивність діяльності. Головними мотивами (спонуканнями) активності особистості виступають певні прояви потреб, на основі яких виникають інтереси, почуття тощо [5]. Поява мотивації до діяльності зумовлюється усвідомленням потреби, що виявляється в психологічному або функціональному відчутті нестачі будь-чого. Але мотив може бути викликаний тільки тією потребою, яка в певній ситуації набула для людини об'єктивної та суб'єктивної значущості. Як зазначають психологи (А. Леонтьєв, С. Рубінштейн), у процесі мотивації людина не тільки усвідомлює власні потреби, а й пов'язує їх з конкретним предметом діяльності, що й визначає спрямованість цієї діяльності [6; 9].

Отже, мотиви характеризують спрямованість діяльності людини, її ставлення до справи та значущість цієї справи.

У контексті нашого дослідження особливий інтерес становлять мотиви навчальної діяльності студентів, що виявляють їхні прагнення, демонструють особистісну значущість професійної підготовки. Важливо, що в процесі пізнавальної діяльності студент не тільки розвиває розумові здібності, а й відчуває спектр емоцій, як-от радість подолання труднощів, емоції успіху, сумніву тощо. Збагачуючись і закріплюючись у свідомості, ці емоції утворюють стійке пізнавально-емоційне ставлення до навчання (жага до пізнання, дослідницькі захоплення тощо). Емоційно-вольові процеси, пов'язані з навчальною діяльністю, значно впливають на результати освітнього процесу та відіграють вирішальну роль у формуванні позитивного ставлення студентів до навчальної діяльності.

Зважаючи на сказане, нами визначено першу педагогічну умову підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів: стимулювання студентів позитивно активного ставлення до оволодіння готовністю до організації інтегрованого навчання учнів.

Підґрунтям успішної організації інтегрованого навчання учнів є професійна компетентність учителя, що виявляється в його здатності на основі відповідних знань, умінь, особистісних якостей та досвіду вирішувати професійні завдання.

Аналіз праць, присвячених професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва (С. Анічкін, Г. Корольова, Л. Масол, Г. Падалка, Г. Петрова, З. Третьякова, О. Щолокова), та шкільної практики свідчить, що своєрідністю мистецької освіти школярів є те, що для її здійснення вчителеві необхідні спеціальні інтегровані знання, тобто система наукових знань з естетики, різних видів мистецтв, теорії та методики художньо-естетичного виховання. Передусім, майбутній учитель музичного мистецтва має володіти знаннями з теорії та історії музики, образотворчого мистецтва, театру, архітектури (жанри, засоби виразності, напрями й стилі різних історичних періодів, персоналії тощо).

Організація інтегрованого навчання учнів також вимагає від учителя музичного мистецтва вмінь поєднувати блоки знань з предметів мистецького циклу навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприйняття, різнобічного опанування явищ, набуття цілісності знань.

На нашу думку, ефективним у вирішенні цього завдання є використання в процесі інтегрованого навчання мультимедійних технологій, які надають змогу осмислено й гармонійно інтегрувати багато видів інформації. Застосування мультимедійних засобів сприяє: стимулюванню когнітивних процесів, таких як сприйняття й усвідомлення інформації; підвищення мотивації до навчання; розвиток навичок колективного пізнання; поглиблене розуміння навчального матеріалу.

Крім цього, до переваг застосування мультимедійних засобів на уроках мистецького циклу можна зарахувати таке: одночасне використання декількох каналів сприйняття, у результаті чого досягається інтеграція інформації, що подається одночасно різними органами чуттів; візуалізацію абстрактної інформації завдяки динамічному поданню процесів; можливість розвитку когнітивних структур й інтерпретацій учнів завдяки поданню навчального матеріалу в широкому навчальному, суспільному, історичному контексті, пов'язуючи навчальний матеріал з інтерпретацією учнів.

Отже, другою педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів є оволодіння студентами знаннями та вміннями організації інтегрованого навчання з використанням дидактичних можливостей сучасних мультимедійних засобів навчання.

Важливим педагогічним принципом є принцип зв'язку навчання із життям, від дотримання якого залежить якість підготовки майбутніх учителів. З огляду на це готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності, що визначається мірою оволодіння ним змістом і засобами вирішення професійних завдань, передбачає володіння знаннями в дії [3, с. 13].

Знання ніколи не існують ізольовано, вони завжди є елементом діяльності. Тому умовою успішності підготовки майбутнього вчителя музич-

ного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів основної школи є набуття ними досвіду такої діяльності під час педагогічних практик.

Організація проходження майбутніми вчителями всіх видів педагогічної практики дає їм можливість випробувати та оцінити набуті в процесі професійної підготовки знання й уміння організації інтегрованого навчання, визначити та скорегувати власний стиль педагогічної діяльності в реальних умовах.

Занурення в реальне професійне середовище дає майбутнім учителям музичного мистецтва можливість актуалізувати власний досвід та перейняти досвід досвідчених педагогів в організації інтегрованого навчання учнів. Випробування майбутнім учителем музичного мистецтва своїх професійних умінь та навичок під час педагогічних практик сприяє формуванню його практичної готовності до організації інтегрованого навчання учнів.

Висновки. Аналіз наукових праць з досліджуваної проблеми та практики вищої школи надав змогу дійти висновку, що ефективність підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів основної школи підвищиться в процесі професійної підготовки за таких педагогічних умов: 1) стимулювання студентів позитивно активного ставлення до оволодіння готовністю до організації інтегрованого навчання учнів; 2) оволодіння студентами знаннями та вміннями організації інтегрованого навчання з використанням дидактичних можливостей сучасних мультимедійних засобів навчання; 3) набуття досвіду організації інтегрованого навчання учнів основної школи під час педагогічних практик.

Перспективою подальших наукових пошуків є дослідження суті та змісту підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до організації інтегрованого навчання учнів основної школи.

Список використаної літератури

1. Андреев В. И. Саморазвитие творческой конкурентоспособности личности. Казань, 1992. 207 с.
2. Бодалёв А. А. Психология о личности. Москва, 1988. 188 с.
3. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир, 2003. 193 с.
4. Конюхов Н. И. Справочник практического психолога. Прикладные аспекты современной психологии. Термины, законы, концепции, методы : справочное издание. Москва, 1992. 101 с.
5. Крутецкий В. А. Психология : учеб. для учащихся пед. училищ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 1980. 352 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, 2004. 346 с.
7. Матійків І. М. Психологічні умови формування професійної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів сфери обслуговування : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2008. 245 с.
8. Найн А. Я., Ключев Ф. Н. Проблемы развития профессионального образования: региональный аспект. Челябинск, 1998. 264 с.
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург, 2002. 712 с.
10. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. Москва, 1973. 424 с.
11. Украинская советская энциклопедия / под ред. М. П. Бажана. Киев, 1984. Т. 11. Кн. 1. 608 с.
12. Философская энциклопедия. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/7523.

13. Философский словарь. URL: <http://www.onlinedics.ru/slovar/fil/u/uslovie.html>.

14. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. Москва, 1983. 840 с.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017.

Жуков В. П. Педагогические условия подготовки будущих учителей музыкального искусства к организации интегрированного обучения учащихся

Статья посвящена проблеме поиска путей повышения качества профессиональной подготовки будущих учителей музыкального искусства в соответствии с потребностями современной школы. Доказано, что особенность преподавания художественных дисциплин в современной общеобразовательной школе заключается в его интегрированном характере, что требует соответствующей подготовки будущих учителей музыкального искусства. Проанализированы общенаучный и конкретно-научный подходы к пониманию понятия "условия", которое определяется как совокупность предметов и явлений внешней и внутренней среды, необходимых для возникновения, существования или изменения объекта. Педагогические условия понимаются автором как совокупность специально созданных факторов влияния на внешние и внутренние обстоятельства образовательного процесса и личностные параметры его участников, обеспечивающих эффективность протекания этого процесса. Обоснованы педагогические условия подготовки будущих учителей музыкального искусства к организации интегрированного обучения учащихся.

Ключевые слова: интегрированное обучение, будущий учитель музыкального искусства, ученики основной школы, условие, среда, обстоятельства, обстановка, педагогические условия, положительно-активное отношение, мультимедийные технологии, опыт, педагогическая практика.

Zhukov V. Pedagogical Conditions of Preparation of Future Musical Art Teachers for Arrangement of Integrated Teaching

The article is dedicated to the problem of finding the ways of improving the quality of professional training for future musical art teachers in compliance with the requirements of the modern school. It is noted that professional activity of a musical art teacher involves not only translation of knowledge, but also inviting schoolchildren to sensual comprehension of reality, and personal emotional perception of the phenomena of the world around. The special thing about teaching artistic subjects in modern secondary schools is that it is integrated and requires respective training for future musical art teachers. Integrated arts teaching provides integrated effect on a personality by comprehension of arts interconnection, awareness of the possibility of reflecting reality in various arts. We have analyzed general and specific scientific approaches to understanding the notion "conditions", which is defined as a range of objects and phenomena of external and internal environment required for object origination, existence and changing. The author notes that such notions as "environment", "circumstances", "situation" are not identical with the notion "conditions" as they describe complete set of surrounding objects, while conditions often imply internal characteristics of the object itself, therefore, they can be both internal and external. The author understands pedagogical conditions as a set of factors specially created to influence external and internal circumstances of educational process and personal parameters of its participants, thus ensuring the effectiveness of the process. The pedagogical conditions for the preparation of future musical art teachers for the organization of integrated teaching for students are grounded: encouraging students to have a positive attitude toward mastering the readiness to organize integrated teaching for students; students' mastering of knowledge and skills of organizing integrated teaching using didactic capabilities of modern multimedia teaching aids; acquiring experience in organizing integrated teaching for students in secondary school during pedagogical practices.

Key words: integrated teaching, future musical art teacher, secondary school pupils, condition, environment, circumstances, situation, pedagogical conditions, positive active attitude, multimedia technologies, experience, pedagogical practice.